

Ewa Musiał (<https://orcid.org/0000-0001-9285-676X>)

Uniwersytet Wrocławski

Marta Filipowska (<https://orcid.org/0000-0001-9699-1272>)

Uniwersytet Wrocławski

Między Schreiberhau i Agnetendorf. Badania Krzysztofa A. Kuczyńskiego nad życiem i twórczością Carla i Gerharta Hauptmannów

Południowo-zachodnia część dzisiejszego Dolnego Śląska na przełomie XIX i XX wieku, pomimo upadku przemysłu tkackiego, na nowo przeżywa swój rozkwit, tym razem jednak w zupełnie innym obszarze – zarówno Jelenia Góra wraz z okolicznymi wioskami będącymi dziś dzielnicami miasta, jak i Szklarska Poręba, stanowią wówczas punkt wyjścia dla górskich wędrowek. Ruch turystyczny przyciąga wędrowców z całego świata, w tym artystów, z których wielu odnajdzie tu swoje miejsce na ziemi i osiadzie na stałe. W owym czasie powstaje tam najwięcej hoteli, restauracji i miejsc oferujących różnorodne pamiątki. To właśnie na przełomie wieków, w 1890 roku, bracia Carl i Gerhart Hauptmann, podczas jednej ze swoich górskich wędrowek, decydują się na zakup wiejskiego domu w Szklarskiej Porębie. Domu, który stanie się ich ostoją oraz miejscem ich działalności pisarskiej. Domu, który stanie się sztandarem kolonii artystycznej, zrzeszającej lokalnych malarzy, rzeźbiarzy i pisarzy. Sto lat później karkonoskie strony staną się niezwykle ważnym punktem na mapie badań naukowych Krzysztofa A. Kuczyńskiego. Jelenia Góra – miejsce urodzenia polskiego germanisty, a następnie Wrocław, w którym spędził kilka pierwszych lat swojego życia, na zawsze połączą krąg jego naukowych zainteresowań z Dolnym Śląskiem. Karpacz, Przesieka, Jagniątków, Zamek Chojnik czy Szklarska Poręba to miejsca, w których łódzki uczoney bywał wraz z rodzicami jako młodzieniec i gdzie po raz pierwszy miał okazję poznać bogactwo kulturowe i literackie Karkonoszy. Na swojej drodze Krzysztof A. Kuczyński spotkał kilka osób, które miały znaczący wpływ na ukształtowanie jego naukowo-badawczych zamiłowań oraz zainteresowanie historyczno-literackimi stosunkami polsko-niemieckimi. Pierwszą z nich był jego ojciec, Stefan Maria Kuczyński – polski historyk, specjalista od Zakonu Krzyżackiego, wydawca periodyku *Śląsk* oraz autor powieści historycznych. Na arenie naukowej ważnym drogowskazem stał się prof. Arno Will z Uniwersytetu Łódzkiego, nauczyciel akademicki oraz promotor rozprawy doktorskiej łódzkiego uczonego, natomiast w świat życia i twórczości braci Hauptmannów wprowadzili go związany wówczas z Łodzią polski pisarz, publicysta i tłumacz Jan Koprowski, Zdzisław Żygulski – spędzający w tym mieście ostatnie lata życia, autor monografii

o Gerharcie Hauptmannie oraz Wilhelm Szewczyk, znany śląski publicysta, poeta, literaturoznawca i tłumacz z języka niemieckiego. Ważną dla polskiego germanisty postacią, która miała wpływ na jego zainteresowania rodziną Hauptmannów, była również jego matka chrzestna, Ludwika Tabaka, żona Wojciecha Tabaki, pierwszego starosty jeleniogórskiego, który z ramienia rządu był w latach 1945–1946 opiekunem Gerharta Hauptmanna. Zainteresowanie twórczością Carla i Gerharta Hauptmannów wzmocniły dodatkowo liczne kontakty Krzysztofa A. Kuczyńskiego z wrocławskimi germanistami – Norbertem Honszą, Anną Stoką i Marianem Szyrockim.

Do głównych obszarów badawczych polskiego germanisty należą literackie powi-nowactwa niemiecko-polskie, w tym obraz Polski w piśmiennictwie niemieckim XX wieku, recepcja literatury polskiej w Niemczech i Austrii, głównie postać urodzonego w Łodzi Karla Dedeciusa, niemieckiego tłumacza polskiej i rosyjskiej literatury oraz obraz dziejów polskiej germanistyki literaturoznawczej¹, na temat którego, dzięki pomysłowi i redakcji Krzysztofa A. Kuczyńskiego, powstało 10 tomów Rocznika Karla Dedeciusa.

Postaciami Carla i Gerharta Hauptmannów łódzki uczoney zainteresował się w połowie lat 80. XX wieku. Pierwsza publikacja dotyczyła młodszego z braci, Gerharta – był to artykuł *Ostatnie dni Hauptmanna*², który ukazał się na łamach *Życia Literackiego* w 1986 roku oraz kolejny z roku 1988, który opisywał zbiory Muzeum Gerharta Hauptmanna w Erkner³.

Badania poświęcone starszemu z braci, Carlowi, i wynikające z nich publikacje można podzielić na kilka kategorii ukazujących wszechstronność Krzysztofa A. Kuczyńskiego w podejściu do zagadnienia, które mimo upływu lat wciąż pozostaje ogromnym wyzwaniem dla następnych pokoleń naukowców: analiza korespondencji listownych Carla Hauptmanna z przyjaciółmi z jego najbliższych kręgów, polska recepcja twórczości Carla Hauptmanna, kobiety oraz krąg przyjaciół pisarza, postawa Carla wobec I wojny światowej oraz spuścizna pisarza i losy jego dziedzictwa. Pierwszą i najwcześniej opublikowaną analizą listów (2004) jest korespondencja Carla Hauptmanna i Maxa Hermanna-Neisse zamieszczona w publikacji: „*Bewahren Sie Ihr rätselhaft schönes Schicksal...*” *Zu Carl Hauptmanns Briefwechsel mit Max Hermann-Neisse*⁴.

Kolejną kategorię tworzą publikacje, w których głównym wątkiem jest polski akcent w życiu i twórczości Carla Hauptmanna. Niewątpliwie należy wymienić tu trzy pozycje, wydane przez łódzkiego naukowca: wybór polskiej bibliografii Carla Hauptmanna – *Carl Hauptmanns polnische Bibliographie (bis 2009). Eine Auswahl*⁵,

¹ K.A.Kuczyński (red.): Z dziejów germanistyki historyczno-literackiej w Polsce. Studia i materiały, Łódź 1991, ss. 161.

² Idem: *Ostatnie dni Hauptmanna*, [w:] *Życie Literackie*, 1986, nr 49, s. 1, 13.

³ Idem: *Muzeum Gerharta Hauptmanna w Erkner*, [w:] *Życie literackie*, 1988, nr 34, s. 10.

⁴ Idem: *Bewahren Sie Ihr rätselhaft schönes Schicksal... . Zu Carl Hauptmanns Briefwechsel mit Max Hermann-Neisse*, [w:] *Carl Hauptmann 1858– 1921. Internationales Symposium*. Hg. von M. Czarniecka u. H.-G. Roloff, Berlin 2004, s. 173–177.

⁵ Idem (Hg.): *Carl Hauptmanns polnische Bibliographie (bis 2009). Eine Auswahl Carl und Gerhart Hauptmann-Jahrbuch*, Bd. V., Włocławek 2010, s. 259–270.

obszerny tom *Carl Hauptmann w polskiej nauce i krytyce literackiej*⁶, a także szkice o Carlu Hauptmannie *I znów błyszczą moje góry*⁷.

Temat wzajemnej relacji obu braci Hauptmannów jest jednym z wątków pozostawiających wiele możliwości interpretacji, wynikających w dużej mierze ze złożoności, wielowymiarowości i wieloznaczności ludzkich zachowań i ogromnej skali emocji charakteryzujących tę braterską więź. Od rywalizacji w okresie szkolnym, sukcesy Carla i porażki Gerharta, poprzez literacki sukces Gerharta na skalę światową i Carla literackie próby dorównania talentom brata, poprzez wzajemne zrozumienie obu braci w obliczu rozvodu Carla, aż po frustracje wynikające z zależności finansowej powstałej w wyniku trudnej sytuacji materialnej starszego z braci, piętrzące się wzajemne pretensje i żale. W tym kontekście warto wspomnieć również o artykule pt. *Zwischen Neid und Begabung. Zu Gerhart und Carl Hauptmann*⁸, jaki ukazał się w 2006 roku w *Hauptmannianie*.

Polski germanista w swoich rozważaniach pochyła się również nad trudną i do końca ich dni skomplikowaną relacją obu braci, o której wyczerpująco opowiada w rozmowie z Katarzyną Grzywką i Lechem Kolago, pt. *W cieniu sławnego brata... Rozmowa o życiu i twórczości Carla Hauptmanna*⁹.

Ważnym aspektem w badaniach życia i twórczości Carla Hauptmanna jest kolonia artystyczna w Szklarskiej Porębie oraz krąg bliskich osób wspierających go w jego działalności, często będących inspiracją i motywacją do dalszych dokonań, a jeszcze częściej pomagających przetrwać trudy codzienności. Krzysztof A. Kuczyński poświęca temu zagadnieniu osobne miejsce w publikacji zbiorowej pod jego redakcją zatytułowanej *Carl Hauptmann i krąg jego przyjaciół*¹⁰ czy też *Carl i Gerhart Hauptmannowie a kolonia artystyczna w Szklarskiej Porębie*¹¹ o współtworzonej tam kolonii artystycznej.

Z perspektywy dzisiejszych badań śmiało można stwierdzić, że najważniejszą kobietą w życiu Carla Hauptmanna była jego pierwsza żona, Martha. Ta skromna, ale jakże silna dziewczyna, przy której wówczas jeszcze młody naukowiec rozpoczął dorosłe życie, trwała przy nim pomimo jego fascynacji innymi kobietami, stworzyła

⁶ Idem: *Carl Hauptmann w polskiej nauce i krytyce literackiej*, Włocławek 2012, ss. 759.

⁷ Idem (red.): *I znów błyszczą moje góry...*, *Szkice o Carlu Hauptmannie*, Włocławek 2014, ss. 263.

⁸ Idem: *Zwischen Neid und Begabung. Zu Carl und Gerhart Hauptmann* [w:] *Carl und Gerhart Hauptmann. Zwischen regionaler Vereinnahmung und europäischer Perspektivierung* (Hauptmanniana, Bd. 1), hrsg. von E. Białek und M. Czarnecka, Wrocław 2006, s.352–358.

⁹ K. Grzywka, L. Kolago: *W cieniu sławnego brata... Rozmowa o życiu i twórczości Carla Hauptmanna z prof. dr hab. Krzysztofem A. Kuczyńskim*, badaczem literatury niemiecko-śląskiej, wydawcą tomu Carl Hauptmann w polskiej nauce i krytyce literackiej. *Studia Niemcoznawcze UW*, t. L, 2012, s. 307–330.

¹⁰ K.A. Kuczyński (red.): *Carl Hauptmann i krąg jego przyjaciół*. Jelenia Góra – Szklarska Poręba 2014, ss. 297.

¹¹ Idem: *Carl i Gerhart Hauptmannowie a kolonia artystyczna w Szklarskiej Porębie / Carl und Gerhart Hauptmann und die Künstlerkolonie in Schreiberhau – Riesengebirge*, [w:] *Między Odrą a Wisłą 1890–1918. Fenomen kolonii artystycznych*. Jelenia Góra – Szklarska Poręba 2013, s. 43–47.

dom, który dawał wytchnienie, a z upływem lat stała się wierną przyjaciółką, z którą łączyła go niemal nierozdzielna więź emocjonalna, także mimo rozwodu w 1908 roku. W badaniach łódzkiego uczonego Martha Hauptmann znajduje osobne i szczególne miejsce – publikacja pt. *Martha Hauptmann, die erste Frau Carl Hauptmanns im Spiegel ihrer Erinnerungen*¹² to portret pierwszej żony Carla powstały na bazie jej własnych zapisków i wspomnień. Wymienić należy tu także opracowanie oryginału wspomnień Marthy Hauptmann pt. *Mein Lebensfaden*¹³, jaki i opracowanie wydania polskiego tłumaczenia¹⁴ tychże wspomnień przez Krzysztofa A. Kuczyńskiego. Polski germanista interesuje się również recepcję twórczości Carla Hauptmanna w kontekście niemieckiej krytyki literackiej do czasu wybuchu drugiej wojny światowej¹⁵, a także, pracując na materiałach archiwalnych, bada twórczość pisarza w świetle niemieckojęzycznej gazety amerykańskiej *New Yorker Staatszeitung*¹⁶. W roku 2019 zaś ukazuje się tekst dotyczący życia codziennego Carla Hauptmanna w Szklarskiej Porębie zawierającego w swoim tytule słowa Carla Hauptmanna: „*Głębie spojrzenia mam tylko we wczesnych godzinach rannych ...*”¹⁷.

Stanowisko obu braci Hauptmannów wobec I wojny światowej było zdecydowanie różne, a postawa Gerharta Hauptmanna wobec polityki narodowego socjalizmu w czasie II wojny światowej wzbudzała i może wzbudzać do dziś wiele kontrowersji. Wymienić można tu m.in. artykuł *Milcząca akceptacja czy wyrachowany konformizm? Gerhart Hauptmann w czasach III Rzeszy* we współpracy Janusza Skowrońskiego. W swojej publikacji pt. *Carl Hauptmann w obliczu I wojny światowej. Na przykładzie tekstów publicystycznych lat 1914–1919*¹⁸ polski germanista przygląda się Carlowi Hauptmannowi i jego pacyfistycznej postawie wobec konfliktu zbrojnego z początku XX wieku.

Carl Hauptmann umiera w roku 1921. Po jego śmierci cały dorobek porządkuje jego druga żona, Maria Rohne, która pozostaje w stałym kontakcie z pierwszą żoną Martha Hauptmann oraz muzą pisarza, kompozytorką Anną Teichmüller. W 1939 roku wybucho II wojna światowa, której okrucieństwo zostawia dotkliwy

¹² Idem: *Martha Hauptmann, die erste Frau Carl Hauptmanns im Spiegel ihrer Erinnerungen Mein Lebensfaden*, [w:] *Sprache – Literatur – Kultur im germanistischen Gefüge*. Bd. IV: Identitäten und kulturelles Gedächtnis. Hg. von M. Hałub. Dresden – Wrocław 2013, s. 229–234.

¹³ Idem (Hg.): *Martha Hauptmann. Mein Lebensfaden. Erinnerungen*, Włocławek 2011, ss. 199.

¹⁴ Idem: *Martha Hauptmann. Drogi mojego życia. Wspomnienia*. Szklarska Poręba – Jelenia Góra 2014, ss. 209 (tłum. M. Mackiewicz).

¹⁵ Idem (Hg.): *Carl Hauptmann. Der Schreiberhauer Rübzahlbuch-Autor im Spiegel der deutschen Literaturkritik bis 1939. Materialienbuch Carl und Gerhart Hauptmann-Jahrbuch*, Wybór artykułów z prasy niemieckojęzycznej dot. Carla Hauptmanna, Bd. IX, Włocławek 2015, ss. 520.

¹⁶ Idem: *Carl Hauptmann i jego twórczość w świetle niemieckojęzycznej gazety amerykańskiej „New Yorker Staatszeitung”*. Wybór materiałów archiwalnych. [w:] *Studia Niemcoznawcze UW*, t. LIII, 2014, s. 301–311.

¹⁷ Idem: „*Głębie spojrzenia mam tylko we wczesnych godzinach rannych ...*”. Próba rekonstrukcji dnia codziennego Carla Hauptmanna w Schreiberhau 1891–1921 [w:] *Kultura literacka dawnej Jeleniej Góry*, red. E. Białek, N. Południak, Wrocław 2019, s. 169–192.

¹⁸ Idem: *Carl Hauptmann w obliczu I wojny światowej. Na przykładzie tekstów publicystycznych lat 1914–1919*, [w:] *I wojna światowa na Śląsku. Historia – literatura – kultura*, red. G.B. Szewczyk, R. Kaczmarek, Oświęcim 2016, s. 187–194.

ślad w świecie literatury i kultury. Spuścizna Carla Hauptmanna nie pozostaje tu bez szwanku. Jej losy po zakończeniu wojny wydają się niemożliwe do odtworzenia. Łódzki naukowiec podejmuje się tego wyzwania, a efekty swojej pracy prezentuje w publikacji zatytułowanej: *Pogmatwane drogi szklarskoporębiańskiego archiwum. Tropami literackiej spuścizny Carla Hauptmanna po 1945 roku*¹⁹.

Postacią Gerharta Hauptmanna łódzki germanista zainteresuje się ponownie po kilkunastu latach swojej zawodowej drogi, czyniąc go głównym tematem swoich artykułów naukowych, recenzji, interpretacji czy tomów zbiorowych pod własną redakcją. Pierwsza publikacja książkowa łódzkiego uczonego poświęcona młodszemu z braci Hauptmannów, ukazuje się w 1991 roku²⁰. Tak jak w przypadku artykułów dotyczących Carla Hauptmanna, publikacje poświęcone młodszemu z braci są wynikiem badań podobnych wątków z życia i twórczości pisarza – od korespondencji Gerharta Hauptmanna z przyjaciółmi²¹, poprzez recepcję twórczości noblisty w Polsce, aż po zawilości jego relacji ze starszym bratem i nie mniej skomplikowane związki Gerharta z kobietami. Także w aktualnym dorobku uczonego znaleźć można ogrom publikacji naukowych traktujących nie tylko o twórczości pisarza, ale także o kręgu jego przyjaciół czy członkach rodziny.

Krzysztof A. Kuczyński jest zaangażowany w szerzenie wiedzy na temat życia i twórczości Gerharta Hauptmanna, między innymi poprzez wspomniane publikacje, udział w konferencjach czy naukowe wywiady dotyczące noblisty. W 1990 roku organizuje międzynarodową konferencję naukową, po raz pierwszy w Polsce poświęconą twórczości Hauptmanna, w której uczestniczą najwięksi badacze i znawcy tematu – m.in. Peter Sprengel i Sigfrid Hoefert. Efektem współpracy z Peterem Sprengelem jest publikacja tomu: *Gerhart Hauptmann. Autor des 20. Jahrhunderts*²², będącego lekko zmodyfikowaną wersją tomu pokonferencyjnego wydanego w Polsce.

Na przełomie XX. i XXI. w. ukazują się dwa kolejne tomy (współ)redagowane przez łódzkiego uczonego: *Gerhart Hauptmann. Internationale Studien*²³ i *Carl i Gerhart Hauptmann. Śladami wielkiego dziedzictwa*²⁴. Kilkanaście lat później, w 2014 polski germanista, wspólnie z pracownikami Domu Carla i Gerharta Hauptmannów w Szklarskiej Porębie, organizuje konferencję naukową, której tematem przewodnim są członkowie rodziny, przyjaciele, ludzie nauki i sztuki tworzący krąg osobistości i wyjątkowych osobowości wokół Carla Hauptmanna i jego najbliższych. Martha Hauptmann, Richard Avenarius, Elisabeth Jungmann, Felix V. Voigt

¹⁹ Idem: *Pogmatwane drogi szklarskoporębiańskiego archiwum. Tropami literackiej spuścizny Carla Hauptmanna po 1945 roku*, [w:] Carl Hauptmann i krąg jego przyjaciół, red. K.A. Kuczyński Jelenia Góra – Szklarska Poręba 2014, s. 87–113.

²⁰ Idem (Hg.): *Gerhart Hauptmann. Annäherungen und Neuansätze*, Warszawa 1991, ss. 188.

²¹ Idem: *Gerhart Hauptmanns Briefe an Johannes Maximilian Avenarius aus den Jahren 1915–1942. Eine Auswahl*, „Carl und Gerhart Hauptmann – Jahrbuch“, Bd. VI, 2012, s. 221–239.

²² K.A. Kuczyński, P. Sprengel (Hg.): *Gerhart Hauptmann – Autor des 20. Jahrhunderts*, Würzburg 1991, ss. 196.

²³ K.A. Kuczyński (Hg.): *Gerhart Hauptmann. Internationale Studien*, Łódź 1996, ss. 261.

²⁴ E. Białek, K.A. Kuczyński, C. Lipiński (red.): *Śladami wielkiego dziedzictwa. O pisarstwie Carla i Gerharta Hauptmannów*, Wrocław 2001, ss. 213.

czy Margarete Hauptmann to jedynie przykłady osób należących do wspomnianego kręgu, a których łódzki uczony uwiecznia w swoich kolejnych publikacjach. O kręgu przyjaciół Gerharta Hauptmanna powstają z kolei trzy tomy w ramach tzw. „zielonej serii”, którą Krzysztof A. Kuczyński współredaguje z niemieckim germanistą, Klausem Hildebrandtem, przewodniczącym Gerhart-Hauptmann-Gesellschaft w Niemczech. Także jedna z najnowszych publikacji traktuje o wspomnianej wyżej postaci: *Elisabeth Jungmann – śląska Kalipso. Przyczynek do kręgu przyjaciół Gerharta Hauptmanna*²⁵.

W wielu kolejnych publikacjach łódzki naukowiec podkreśla znaczenie Gerharta Hauptmanna dla literatury XX wieku, a od lat 90-tych często zajmuje się recepcją twórczości tegoż pisarza w Polsce, podkreślając jego śląskie pochodzenie i znaczenie, jakie miejsce to miało dla Gerharta Hauptmanna i jakie to Gerhart Hauptmann miał znaczenie dla tego miejsca. Jeśli chodzi zaś o twórczość, często pojawia się ona w kontekście polskiej recepcji i krytyki lat 1945–1990, wymienić warto w tym miejscu współredagowaną z N. Honszą i A. Stroką pozycję *Gerhart Hauptmann w krytyce polskiej 1945–1990*²⁶. Następnie w drugim zaś etapie po roku 1989 w Polsce. Pośród artykułów przytoczyć trzeba m.in. *Zur jüngsten Gerhart Hauptmann – Rezeption in Polen. Eine Anmerkung*²⁷ oraz *Jest szansa na renesans Gerharta Hauptmanna*²⁸. Klamrę i swoiste zamknięcie śląskiego etapu stanowi wspomniany przez Krzysztofa A. Kuczyńskiego czas pożegnania się z miejscem, w którym pisarz tworzył i mieszkał przez wiele lat. Wspomnieć tu należy także publikację *Wiesenstein '46. Raz jeszcze o ostatnich dniach życia Gerharta Hauptmanna w Jagniątkowie w 1946 roku*²⁹ oraz *Die schlesische Heimat. Zum Leben und Werk von Gerhart Hauptmann und Horst Bienek*³⁰.

Poza pracą naukowo-wydawniczą polski germanista jest współzałożycielem Polskiego Towarzystwa im. Gerharta Hauptmanna, w którym dwukrotnie pełni funkcję przewodniczącego³¹ i którego działalność po dziś dzień aktywnie wspiera.

²⁵ K.A. Kuczyński: *Elisabeth Jungmann – śląska Kalipso. Przyczynek do kręgu przyjaciół Gerharta Hauptmanna*. Księga pamiątkowa w rocznicę śmierci Przemysława Wiatera, Jelenia Góra 2021 (w druku).

²⁶ N. Honsza, K.A. Kuczyński, A. Stroka (red.): *Gerhart Hauptmann w krytyce polskiej 1945–1990*, Wrocław 1992, ss. 255.

²⁷ K.A. Kuczyński: *Zur jüngsten Gerhart Hauptmann – Rezeption in Polen. Eine Anmerkung*, [w:] *Es steckt viel Ungehobenes in meinem Werk... Zur Bedeutung Gerhart Hauptmann für unsere Zeit*, hg. von P. Mast, Bonn 1993, s. 95–97.

²⁸ K. Grzywka, L. Kolago: *Jest szansa na renesans Gerharta Hauptmanna*. Rozmowa z prof. dr hab. Krzysztofem A. Kuczyńskim z Uniwersytetu Łódzkiego, prezesem Polskiego Towarzystwa im. Gerharta Hauptmanna i redaktorem naczelnym „*Carl und Gerhart Hauptmann – Jahrbuch*”. W 150. rocznicę urodzin Gerharta Hauptmanna, laureata Nagrody Nobla w 1912 r.

²⁹ K.A. Kuczyński: *Wiesenstein '46. Raz jeszcze o ostatnich dniach życia Gerharta Hauptmanna w Jagniątkowie w 1946 roku*. [w:] *Rozprawy Niemcoznawcze*, WSP Częstochowa 1995, t. 2, s. 91–97.

³⁰ Idem: *Die schlesische Heimat. Zum Leben und Werk von Gerhart Hauptmann und Horst Bienek*. [w:] *Rozprawy Niemcoznawcze*, WSP Częstochowa 1991, t. 1, s. 7–20.

³¹ Rozmowa A. Kozłowskiego: *W kręgu autora Tkaczy*. Rozmowa z prof. dr habil. Krzysztofem A. Kuczyńskim z UŁ, prezesem Polskiego Towarzystwa im. Gerharta Hauptmanna [w:] *Kronika*. Pismo Uniwersytetu Łódzkiego, 1992, nr 5, s. 8–9.

Współpracuje z wieloma krajowymi i międzynarodowymi ośrodkami nauki i instytucjami zajmując się nie tylko badaniem życia i twórczości śląskich pisarzy, ale także popularyzując ich dzieło w kręgach pozanaukowych. Przykładem tej działalności jest konsultacja merytoryczna dwóch filmów dokumentalnych poświęconych Gerhartowi Hauptmannowi w reżyserii Roberta Stando³² oraz 7-odcinkowej produkcji *Do Wysokiego Rządu Polskiego* – teatralnej adaptacji fragmentów dzienników Margarete Hauptmann³³. Wśród najważniejszych instytucji, z którymi współpracuje łódzki uczony, warto wymienić Dom Carla i Gerharta Hauptmannów w Szklarskiej Porębie, Gerhart Hauptmann Museum w Erkner, Archiwum Literatury przy Akademii der Künste w Berlinie, a także Muzeum Miejskie Domu Gerharta Hauptmanna w Jeleniej Górze-Jagniątkowie, które korzysta z konsultacji naukowych Krzysztofa A. Kuczyńskiego i które odznaczyło go w 2018 roku medalem „Przyjaciel Muzeum”.

Polski germanista był twórcą i redaktorem naczelnym ukazującej się latach 2006–2016 serii *Carl und Gerhart Hauptmann-Jahrbuch*³⁴, do publikacji w której nie tylko zapraszał badaczy tematu z kraju i z zagranicy, ale także sam prezentował cenne materiały z archiwów rodziny Hauptmann. W roku 2018 ukazuje się obszerna pozycja pt. *W kręgu Carla i Gerharta Hauptmannów*³⁵ będąca podsumowaniem wieloletnich badań i będąca świadectwem prężności polskiej wiedzy o braciach Hauptmann.

Ślady dziedzictwa literackiego pozostawionego przez Gerharta Hauptmanna udaje się dzięki pracy łódzkiego uczonego ocalić od zapomnienia. Jego publikacja *Z wizytą w willi Wiesenstein. Zapomniany polski wywiad z Hauptmannem*³⁶ przywołuje wartościowe źródła uzupełniające informacje o pisarzu i otwiera możliwość dalszych badań naukowych.

Podczas badawczych poszukiwań w archiwach i bibliotekach łódzki naukowiec odnajduje w roku 1996 nieznaną dotąd list Jana Kasprowicza do Gerharta Hauptmanna, który, dotychczas niepublikowany, włączony zostaje do bazy listów do i od Gerharta Hauptmanna. List ten rzuca nowe światło na relację Kasprowicza i Hauptmanna, informuje o przygotowanym przez Kasprowicza tłumaczeniu jednego z dzieł Hauptmanna, a także o przypuszczalnie pierwszym spotkaniu przyszłych pisarzy we Wrocławiu. W *Darf ich mein Schlesien allein lassen? Gerhart Hauptmanns letzte Tage in Agnetendorf und ihr Reflex in der Publizistik* Kuczyński przedstawia i opisuje ostatnie dni Gerharta Hauptmanna, jakie ten spędza w śląskim Jagniątkowie.

Idąc tropem nowych dokumentów polski germanista opisuje tzw. „Hauptmann-Transport”, podczas którego z Jagniątkowa specjalnie przygotowanym pociągiem przewieziony zostaje do Berlina cały dobytek Hauptmanna; z transportu korzystają również członkowie rodziny pisarza. Po braku zgody Margarete Marschalk

³² R. Stando: *Gerhart Hauptmann 1945–1946*, Polska 1996 oraz 7 i ½ tygodnia, 1999.

³³ Teatralna adaptacja fragmentów dzienników Margarethe Hauptmann powstała w lipcu 2020 r. W roli głównej występuje Iwona Lach, aktorka Teatru im. C.K. Norwida w Jeleniej Górze. Produkcja powstała w ramach projektu „Kultura w sieci”. [przyp.aut.]

³⁴ K.A. Kuczyński: *Carl und Gerhart Hauptmann-Jahrbuch*, t. I (2006)–IX (2015).

³⁵ Idem: *W kręgu Carla i Gerharta Hauptmannów*. Wybór studiów, Jelenia Góra 2018, ss. 650.

³⁶ Idem: *Zapomniany wywiad z Gerhartem Hauptmannem z 1946 roku*. [w:] *Orbis Linguarum*, t. XXIII, 2003, 87–96.

na pochówek Hauptmanna w przydomowym ogrodzie w Jagniątkowie, pociągiem przewożona jest także trumna z ciałem noblisty i trafia ostatecznie do Kloster na wyspie Hiddensee.

W swej działalności badawczej łódzki uczonek koncentruje się zarówno na życiu jak i twórczości Hauptmanna, nie pomijając przy tym żadnego istotnego dla badań naukowych aspektu. W swoich publikacjach wiele miejsca poświęca kobietom odgrywającym ważną rolę w życiu Hauptmanna. *Gerhart Hauptmann und die Frauen*³⁷ traktuje o zawiłych relacjach Hauptmanna z kobietami. Maria Thienemann, która po potajemnych zaręczynach szczęśliwie zostaje żoną pisarza, dysponuje pokaźnym majątkiem umożliwiającym Gerhartowi studia i wiele zagranicznych podróży. Maria jest matką jego trzech synów i wierną przyjaciółką, która nawet w obliczu małżeńskiego kryzysu wynikającego z fascynacji męża młodą skrzypaczką, Margarete Marschalk, zakończonemu dramatycznym rozstaniem, a dopiero po wielu latach rozwodem, w skrytości liczy na powrót małżonka i odnowienie ich bliskiej relacji. Margarete Marschalk, którą Gerhart poznaje jako młodą dziewczynę, ponownie pojawia się w życiu pisarza mając osiemnaście lat. Wzajemna fascynacja obojga doprowadza małżeństwo Gerharta i Marii do nieszczęśliwego końca, ale to właśnie przy Margarete pisarz odnajduje życiową przystań, przy której pozostanie do końca swych dni w Jagniątkowie. W trakcie małżeństwa ze skrzypaczką Gerhart Hauptmann poznaje Idę Orloff, młodą i utalentowaną aktorkę, z którą wdaje się w bliższą relację, nazywając ją swoją muzą i przez długie lata pozostając z nią w kontakcie listownym.

Badania łódzkiego uczonego nad twórczością Hauptmannów są niekwestionowanym dowodem na wielowymiarowość działalności obu pisarzy. O niezmiennym zaangażowaniu w temat badań życia i twórczości braci Hauptmannów świadczy udział Krzysztofa A. Kuczyńskiego w licznych konferencjach, m.in. w zorganizowanej w maju 2018 roku przez wrocławskich germanistów międzynarodowej konferencji naukowej *Carl und Gerhart Hauptmann im ästhetischen Diskurs ihrer Zeit*.

Publikacje łódzkiego germanisty z ostatnich lat poświęcone życiu i twórczości braci Hauptmannów skupiają się na tematach związanych z losami ich literackiego dorobku i dziedzictwa, a także miejsc upamiętniających ich życie i twórczość. W artykułach z 2015 roku pt. *Dwa spotkania dolnośląskie nt. Carla Hauptmanna i losów jego szklarskoporębiańskiego archiwum*³⁸ oraz *Testament Marthy Hauptmann, pierwszej żony Carla Hauptmanna (1862–1939). Przyczynek do losów willi „Felderbusch” i archiwum pisarza*³⁹ odnaleźć można rekonstrukcję historii archiwum powstałego w Szklarskiej Porębie po śmierci pisarza, a także uzupełnienie informacji o losach wybudowanej w 1908 roku willi Felderbusch, w której po rozwodzie z mężem zamieszkała Martha Hauptmann. Z 2015 roku pochodzą również dwie publikacje

³⁷ Idem: *Gerhart Hauptmann und die Frauen*. [w:] Gerhart Hauptmann. Neue Akzente – neue Aspekte. Hg. von G. Erdmann, Berlin 1992, s. 57–67.

³⁸ Idem: *Dwa spotkania dolnośląskie nt. Carla Hauptmanna i losów jego szklarskoporębiańskiego archiwum*. Jelenia Góra – Karpacz 22–23 września 2014.

³⁹ Idem: *Testament Marthy Hauptmann, pierwszej żony Carla Hauptmanna (1862–1939). Przyczynek do losów willi „Felderbusch” i archiwum pisarza* [w:] *Studia Niemcoznawcze*, t. LV, 2015, s. 67–76.

o zapomnianych tekstach starszego z braci Hauptmannów: *Schlesien will deutsch bleiben! Uwagi na marginesie zapomnianego tekstu Carla Hauptmanna*⁴⁰ oraz *Carl Hauptmann i jego (nieopublikowany?) artykuł „Über die Wiederbegründung des polnischen Staates”*⁴¹.

Silnym śląskim akcentem są na liście publikacji K.A. Kuczyńskiego także publikacje dot. Maxa Pinkusa, mecenasa śląskiej sztuki i przyjaciela G. Hauptmanna. Pośród wielu z nich warto wymienić *Die Finsternisse oder Vorahnung einer Weltkatastrophe*⁴², *Gdzie jest 'Schlesierbücherei' Maxa Pinkusa?...*⁴³ czy *W 100. rocznicę powstania bibliografii G. Hauptmanna w opracowaniu Viktora Ludwiga i Maxa Pinkusa*⁴⁴.

W kolejnych latach ukazują się dalsze pozycje, tym razem poświęcone Gerhartowi: *W poszukiwaniu zaginionej monografii. Wrocławskimi śladami pracy Felixa A. Voigta o Gerharcie Hauptmannie*⁴⁵, jak również *Zapomniany tekst Johanny (Lotte) Hauptmann. Mein Bruder Gerhart*⁴⁶ z 1932 roku, przypominający nie tylko postać samego pisarza, lecz w dużej mierze opowiadający o jego o sześć lat starszej siostrze darzącej Gerharta niezwykłym uwielbieniem, przepełnionej dozą wdzięcznością i mówiącej o nim z największą czcią.

W ostatnich latach ukazały się kolejne prace naukowe K.A. Kuczyńskiego, z czego dwie poświęcone są sylwetkom kobiet bliskich Gerhartowi: pierwsza z nich to szkic do portretu Margarete Hauptmann⁴⁷, druga natomiast dotyczy Elisabeth Jungmann⁴⁸, która w latach 1922–1933 mieszkała z rodziną Hauptmannów w willi Wiesenstein i pełniła funkcję sekretarki pisarza, spisując jego słowa, służąc pomocą tłumaczki podczas spotkań oraz towarzysząc Hauptmannom w ich podróżach. Trzecią publikacją, dostępną dla szerszego grona odbiorców jest *Mały leksykon polskich badaczy Gerharta Hauptmanna w XIX–XXI wieku*⁴⁹.

⁴⁰ Idem: *Schlesien will deutsch bleiben! Uwagi na marginesie zapomnianego tekstu Carla Hauptmanna* [w:] *Studia Niemcoznawcze*, t. LV, 2015, s. 63–65.

⁴¹ Idem: *Carl Hauptmann i jego (nieopublikowany?) artykuł „Über die Wiederbegründung des polnischen Staates”* [w:] *Studia Niemcoznawcze*, t. LV, 2015, s. 57–62.

⁴² Idem: *Die Finsternisse oder Vorahnung einer Weltkatastrophe* [w:] *Schlesien*, 1996 (druk: 1998), nr 2, s. 101–109.

⁴³ Idem: *Gdzie jest Schlesierbücherei Maxa Pinkusa? Tropami wielkiej księżnicy niemieckiej o Śląsku* [w:] *Studia Niemcoznawcze UW*, t. LIX, 2017, s. 45–74.

⁴⁴ Idem: *W 100. rocznicę powstania bibliografii G. Hauptmanna w opracowaniu Viktora Ludwiga i Maxa Pinkusa* [w:] *Studia niemcoznawcze UW*, t. 66 2021 (w druku).

⁴⁵ Idem: *W poszukiwaniu zaginionej monografii. Wrocławskimi śladami pracy Felixa A. Voigta o Gerharcie Hauptmannie* [w:] *Dialog kultur. Studia nad literaturą, kulturą i historią. Prace ofiarowane Profesorowi Tomaszowi G. Pszczółkowskiemu z okazji 65 urodzin*, pod red. A. Warakomskiej i in., Warszawa 2016, s. 487–496.

⁴⁶ Idem: *Zapomniany tekst Johanny (Lotte) Hauptmann. Mein Bruder Gerhart* [w:] *Studia Niemcoznawcze*, t. LVII, 2016, s. 233–244.

⁴⁷ Idem: *Pani na Wiesensteinie. Margarete Hauptmann (z.d. Marschalk)* [w:] *Margarete Hauptmann Tagebuch 1946/Dziennik 1946*, red. J. Skowroński, Jelenia Góra 2020.

⁴⁸ Idem: *Elisabeth Jungmann – lubliniecka sekretarka Gerharta Hauptmanna*. [w:] *Ziemia Lubliniecka* nr 2, s.10–12, nr 3 s. 6–7, 2020.

⁴⁹ Idem: *Mały leksykon polskich badaczy Gerharta Hauptmanna w XIX–XXI wieku* [w:] *Rocznik Jeleniogórski* 2020.

Obecnie do druku oddane zostały przez K.A. Kuczyńskiego kolejne pozycje, które warto wspomnieć, uzupełniając ten wybiórczy przegląd prac łódzkiego germanisty o wyniki jego najnowszych badań: „*Poeta nie przyjmuje nikogo*”. *Na marginesie (niedoszłego) wywiadu polskiego dziennikarza z Gerhartem Hauptmannem w Rapallo 1937 roku oraz Czy Johannes Maximilian Avenarius miał rację? Raz jeszcze śladami ‘Schlesierbücherei’ Maxa Pinkusa, Jana Pipreka badania nad twórczością Gerharta Hauptmanna*, a także *Felix A. Voigts unbekannter Brief an Gerhart Hauptmann über seine Flucht aus Breslau im März 1945*⁵⁰.

Działalność naukowa i badawcza łódzkiego uczonego oraz jego udział w przybliżaniu i rozpowszechnianiu życia i twórczości braci Carla i Gerharta Hauptmannów w kraju i poza jego granicami stanowią solidną bazę informacji dla kolejnych pokoleń młodych naukowców. Cały dorobek łódzkiego badacza można odnaleźć w *Bibliografii prac drukowanych prof. zw. dr hab. Krzysztofa A. Kuczyńskiego za lata 1971–2018. W 70. rocznicę urodzin*⁵¹.

Bibliografia

Publikacje Krzysztofa A. Kuczyńskiego w latach 1971–2017

Dubicki T., Kuczyński E. (red.), *Bibliografia prac drukowanych prof. zw. dr hab. Krzysztofa A. Kuczyńskiego za lata 1971–2017. W 70. rocznicę urodzin*, Łódź 2018, ss. 174.

Publikacje Krzysztofa A. Kuczyńskiego od 2018 roku oraz prace w druku

Max Marschalk i jego siostra Margarete. Kilka uwag o rodzinie (drugiej) żony Gerharta Hauptmanna, [w:] *Studia Niemcoznawcze UW*, 2018, t. 61, s. 123–127.

W kręgu Carla i Gerharta Hauptmannów, Muzeum Miejskie Dom Gerharta Hauptmanna, Jelenia Góra 2018, ss. 598.

„*Głębię spojrzenia mam tylko we wczesnych godzinach rannych.*” *Próba rekonstrukcji dnia codziennego Carla Hauptmanna w Schreiberhau 1891–1921* [w:] *Kultura literacka dawnej Jeleniej Góry*. *Studia i szkice*, red. E. Białek i N. Południak, Wrocław 2019, s. 169–190.

Ich habe den Landrat nach Gerhart Hauptmann gefragt [w:] *Gerhart Hauptmann und die Polen 1945–1946*, hg. von J. Skowroński, Jelenia Góra 2019, s. 32–35.

Pytałem starostę o Hauptmanna. Rozmowa z profesorem germanistyki Krzysztofem A. Kuczyńskim – znawcą Gerharta Hauptmanna i chrześniakiem Ludwiki Tabakowej,

⁵⁰ Idem: *Felix A. Voigts unbekannter Brief an Gerhart Hauptmann über seine Flucht aus Breslau im März 1945* [w:] *Topografien der Globalisierung*. *Norbert Honsza zum Gedächtnis*, Hg. von E. Wojno-Owczarska und M. Wolting, Dresden 2021. (w druku)

⁵¹ T. Dubicki, E. Kuczyński (red.): *Bibliografii prac drukowanych prof. zw. dr hab. Krzysztofa A. Kuczyńskiego za lata 1971–2018. W 70. rocznicę urodzin*, Łódź 2018, ss. 174.

- żony starosty Wojciecha Tabaki* [w:] Gerhart Hauptmann i Polacy 1945–1946, pod red. J. Skowrońskiego, Jelenia Góra 2019, s. 30–32.
- „*Wer Schlesien kennt, der muss es lieb gewinnen*”. *Christian Henke im Gespräch mit Krzysztof A. Kuczyński aus Lodz über sein Arbeitsleben im Dienst und im Banne der Germanistik*, [w:] „Silesia Nova”, 2019, Heft 4, s. 29–58.
- Die Hausherrin auf dem Wiesenstein. Margarete Hauptmann (geb. Marschalk)*, [w:] Margarete Hauptmann. Tagebuch 1946 / Dziennik 1946, Red. J. Skowroński, Jelenia Góra 2020, s. 62–86 (strony parzyste).
- Elisabeth Jungmann – lubliniecka sekretarka Gerharta Hauptmanna*, [w:] Ziemia Lubliniecka. Magazyn społeczno-kulturalny, 2020, nr 2 (cz. 1), s. 10–12, nr 3 (cz. 2), s. 6–7.
- Mały leksykon polskich badaczy Gerharta Hauptmanna w XIX-XXI wieku*, [w:] Rocznik Jeleniogórski, 2020, t. LII, s. 147–178.
- Krzysztof A. Kuczyński, Janusz Skowroński, *Milcząca akceptacja czy wyrachowany konformizm? Gerhart Hauptmann w czasach III Rzeszy. Na marginesie artykułu Dariusza Bednarczyka „Hauptmann antynazista?”*, [w:] Odra, 2020, nr 7–8, Rocznik Jeleniogórski, 2020, t. LII, s. 179–186.
- Pani na Wiesensteinie. Margarete Hauptmann (z d. Marschalk)*, [w:] Margarete Hauptmann. Tagebuch 1946 / Dziennik 1946, Red. J. Skowroński, Jelenia Góra 2020, s. 63–87 (strony nieparzyste).
- Christian Henke, Krzysztof A. Kuczyński, *Schatz auf dem Wiesenstein gefunden*, [w:] Schlesischer Kulturspiegel, 2020, Nr. 3, s. 46–47.
- Czy Johannes Maximilian Avenarius miał rację? Raz jeszcze śladami „Schlesierbücherei” Maxa Pinkusa*, [w:] Śląska Republika Uczonych, t. X, 2021 [w druku]
- Felix A. Voigts unbekannter Brief an Gerhart Hauptmann über seine Flucht aus Breslau im März 1945* [w:] Topografien der Globalisierung. Norbert Honsza zum Gedächtnis, hg. von E. Wojno-Owczarska und M. Wolting, Dresden 2021. [w druku]
- Gerhart Hauptmann. Literacki laureat Nagrody Nobla z Karkonoszy* [w:] Gerhart Hauptmann na znaczkach pocztowych. Katalog wystawy, pod red. J. Skowrońskiego, Jelenia Góra 2021. [w druku]
- „*Poeta nie przyjmuje nikogo*”. *Na marginesie (niedoszłego) wywiadu polskiego dziennikarza z Gerhartem Hauptmannem w Rapallo w 1937 roku*, [w:] Orbis Linguarum, 2021. [w druku]
- Arkadiusz Baron, Krzysztof A. Kuczyński, *Pogmatwane losy „Gerhart-Hauptmann-Sammlung” / „Schlesierbücherei” Maxa Pinkusa w latach 1934–1936*. [przygotowane do druku]
- Śląska Kalypso – Elisabeth Jungmann. Przyczynek do „kręgu przyjaciół Gerharta Hauptmanna*, [w:] Księga w 1. rocznicę śmierci dr. Przemysława Wiatera, pod red. I. Łaborewicza, Jelenia Góra 2021. [w druku]
- Vorwort* [w:] Gerhart Hauptmanns Sonderzug. Dokumente und Materialien, hg. von J. Skowroński, Warszawa 2021. [w druku]
- W 100. rocznicę powstania bibliografii Gerharta Hauptmanna w opracowaniu Viktora Ludwiga i Maxa Pinkusa (Neustadt O.S. 1922)*, [w:] Studia Niemcoznawcze UW, t.66, 2021. [w druku]
- Jana Pipreka badania nad twórczością Gerharta Hauptmanna*, [w:] Śląska Republika Uczonych, t. X, 2021. [w druku]

Słowa kluczowe

Krzysztof A. Kuczyński, Gerhart Hauptmann, Carl Hauptmann, polska recepcja Gerharta Hauptmanna, polska recepcja Carla Hauptmanna, germanistyka polska

Abstract

Between Schreiberhau and Agnetendorf. Research by Krzysztof A. Kuczyński on the life and work of Carl and Gerhart Hauptmann

This article was written on the occasion of the 70th birthday of Krzysztof A. Kuczyński and shows the variety of topics with which Kuczyński is involved in his academic work. The focus of the selected publications is on the German poets and brothers Carl and Gerhart Hauptmann. The publications mentioned here show a broad spectrum of the topics examined by Kuczyński and are evidence of a profound and varied research. The résumé presents not only his most important and significant texts about the Silesian writers, but also gives the priority to his scientific interests and inspirations. The aim of this publication is to give a summary of Kuczyński's previous findings regarding to knowledge about work and life of Hauptmann-brothers.

Keywords

Krzysztof A. Kuczyński, Gerhart Hauptmann, Carl Hauptmann, Polish reception of Gerhart Hauptmann, Polish reception of Carl Hauptmann, Polish German studies